

starý Boh je mŕtvy a že príde nový, nehovorí tým že bude existovať objektívne, ale zase len vo viere. Keby Nietzsche bol veril v Boha, nebol by to už Nietzsche. Ale je pravda, že Nietzsche bol jadrú kresťanstva priaznivo naklonený, keď povedal, že „pravé, pôvodné kresťanstvo bude v každej dobe možné“ – tak znie aj jedno motto jeho knihy. Podľa Nietzscheho Ježiš bol jediný kresťan, lebo sa neopieral o vieru, ale žil tak, ako hovoril. Potvrdila to jeho prax, a nie viera. A to bude vždy možné. Ježišov život teda tiež nie je dôkazom existencie Boha, lebo prax ani viera ju nemôžu dokázať. A Nietzsche sa z viery vysmieva, lebo ostatní kresťania sa držia práve len tej a to im stačí. V praxi nie sú kresťanmi.

Ostatných pripomienok a otázok sa vzdám. Vcelku pokladám toto dielo K. Nandráského v našich pomeroch za veľmi prínosné, novátorské a potrebné. Len aby toto semeno padlo ozaj na úrodnú pôdu, a nie na skalú, ako sa dá predpokladať.

Teodor Münz

PhDr. Teodor Münz, CSc.
Na úvrati 37
821 04 Bratislava 2
SR
e-mail: teodor.munz@gmail.com

HUBERT L. DREYFUS – PAUL RABINOW:

Michel Foucault – za hranicami strukturalizmu a hermeneutiky

Praha: Herrmann & synové 2010, 392 s.

Preklad: Jan Hasala, Lucie Nová, Stanislav Polášek, Pavel Toman

Ústrednou snahou autorov Dreyfusa a Rabinowa je popri opise sporu o štrukturalistický charakter Foucaultovho diela a prekonávania systematického skúmania človeka smermi, akými sú fenomenológia, štrukturalizmus a hermeneutika, predovšetkým poukázať na posun od myslenia konečnosti ako dosiahnuteľnej pravdy k rôznosti prístupov, ktoré túto zrejmú transparentnosť narušujú. Foucaultovo dielo je súhrnom prístupov, ktoré zodpovedajú uvedenej požiadavke, avšak práve vo svojej prezentácii archeológie ako kritickej metódy „odhaľovania“ reálnej funkcie diskurzu sa pravdepodobne skrýva subtilná analytika konečnosti, vedúca k otázke pôvodu, ktorá bola podľa pôvodného predpokladu prekonaná. Odkrývanie významov a právd vedúcich k odhaleniu onoho skrytého mysleného, či skôr pred/pokladaného pôvodu označujú autori ricœurovským pojmom „hermeneutika podozrievania“.

Dreyfus a Rabinow vo vzťahu k problému diferenciacie štrukturalizmu na atomistický a holistický (diachrónny), vyzdvihujú u Foucaulta prevažujúce holistické stanovisko.

Činia tak s odôvodnením, že pre holistických štrukturalistov „musí byť všetky možné termíny definované (identifikované) mimo jakýkoľvek určitý systém, špecifický systém termínov potom určuje, ktoré možné termíny lze vlastne považovať za prvky“ (s. 15). Foucaultova archeológia sa snaží pracovať s diskurzmi humanitných vied bez ohľadu na to „zda to, čo ríkájú, je pravdivé, alebo dokonca zda jejich výpovedi dávajú zmysel“ (s. 21), dôsledkom čoho je konštatovanie, že Foucault nebol latentným štrukturalistom, či dokonca postštrukturalistom. Archeológ uznáva, že „prvky (výpovedi) nejsou pouze individualizovány celým systémom výpovedí, ale že mohou být identifikovány jako prvky jenom ve špecifickém systéme, ve kterém dávají zmysel“ (s. 100).

Určitá schizofrenickosť opisu sa podľa Foucaulta objavuje na pomedzí klasickej a modernej doby, reprezentovanej okrem iného aj Velázquezovou tvorbou (Dvorné dámy), keď „je možné veľkú reprezentáciu shrnúť analýzou toho, čo lze resp. nelze zobrazit, snažíme-li se reprezentovat porozumění bytí v klasické době“ (s. 53). Toto obdobie neznamená krok k vytvoreniu prvotného diskurzu, ale odhalenie jeho existencie ako určitého mechanizmu, či skôr spôsobu legitimizácie, prípadne optimalizácie reprezentácie. Človek mohol vzniknúť až po zrútení klasickeho veku, v okamihu, keď začala byť reprezentácia problematická: „Človek, jenž byl kdysi sám bytostí mezi ostatními, se nyní stává subjektom mezi objekty, záhy si uvědomuje, že se nesnaží pochopit jen objekty světa, ale sebe sama. Stává se subjektom a objektem svého vlastního chápaní“ (s. 62). Analytika supľujúca zlyhávajúcu analýzu reprezentácie je v neskoršom kantovskom význame opisom hraníc možností reprezentácie a jej analýzy, ako aj vymedzením ich legitimacy. Následný diskurz o človeku vytvoril obraz modu bytia človeka prostredníctvom troch dvojíc (transcendentálne/empirické, cogito/nemyslené, ústup/návrat počiatku), ktorých úloha sa v modernej dobe oproti klasickej mení len v spôsoboch dešifrovania: „Tři typy dvojice tvoří vzájemně se překrývající řady. Od okamžiku, kdy se člověk objevil jako konečný, se všechny tři dvojice mohly zhruba stejnou měrou strategicky podílet na uchopení této konečnosti takovým způsobem, aby byla zachována a překonána“ (s. 80). Udržateľnosť konceptu ilúzie autonómneho diskurzu dopľňuje podľa Dreyfusa a Rabinowa myšlienka týkajúca sa charakteru onoho diskurzu: „Diskurs zbavený dublet môže poskytnout novou naději v otázce porozumění lidskému bytí“ (s. 83).

Autori začínajú analýzu prístupov k teórii diskurzívnej praxe analýzou vzťahu medzi tvrdeniami a rečovými aktmi, ktoré Foucault pôvodne nepovažoval za vzájomne ekvivalentné, pričom neskôr svoj názor zmenil. So špecifickou formou výpovedí patriacich do kategórie zvláštnych rečových aktov autori zaoberajú pomocou pojmu „seriózne rečové akty“, ktorých vznik je podľa Foucaulta predpokladom súčasnej kultúrnej tendencie, ktorá v skutočnosti maskuje vôľu k pravde. Autori zdôrazňujú, že napriek zdanlivej dôležitosti hermeneutickej interpretácie archeológia priestor hermeneutiky opúšťa, aby mohla explicitne poukázať na nekritickú tendenciu vytvárať zmysel na štruktúrálnej rovine diskurzu a potom z neho odvodzovať autonómiu subjektu: „Místo aby explikoval horizont inteligibility, Foucault pouze popisuje otevřený logický prostor, ve kterém se určitý diskurs vyskytuje. Aby Foucault tento logický prostor otevřel, nahrazuje exegezi smysluplných monumentů, které lidstvo zastavilo a které byli záležitostí tradičního humanismu,

kvázistrukturalistickou konštrukci souborů takových prvků, které jsou samy o sobě beze smyslu“ (s. 95).

Keďže seriózne rečové akty nemôžu existovať same osebe, je nevyhnutné v rámci foucaultovskej archeológie prijať Searlovu koncepciu sietí rečových aktov, ktorá však podľa Foucaulta pripomína štrukturalizmus. Podľa Dreyfusa a Rabinowa Foucault predpokladá, že aj keď sú rečové akty neoddeliteľné od siete vypovedania, ich „serióznosť“ im znemožňuje existovať bez predchádzajúceho kontextu, ktorý Foucault nazýva špecifickými hranami pravdy, „jejichž štruktúry teprve musí byť podrobne definované, poli vypovedaní“ (s. 99). Podľa autorov vo Foucaultovom poňatí archeológie je ďalej chybné myslieť si, že štrukturalizmus dokáže alternovať hermeneutiku a zároveň zamedziť jej nedostatkom. Ako príklad možno uviesť Foucaultovu kritiku diskurzívnych stratégií humanitných vied, ktoré nie sú dôsledkom konsenzuality predchádzajúcej prijatie kuhnovskej paradigmy, ale ktoré vznikli na základe kvázistrukturalistických pravidiel formovania, „ktorá vládnu konkrétnemu diskursu během konkrétnieho obdobia, a určujú tadiaž spektrum typů strategií, jež lze brát vážně, což znamená, že mohou být uznány některými školami a jinými vážně kritizovány“ (s. 132). Subjektovo-objektové dublety humanistickej tradície nie sú dôkazom autonómie diskursu humanitných vied a vo svojom dejinnom dôsledku ani štrukturalistickou odpoveďou na otázku fungovania formálnych zákonov ako kauzálnych príčin. Autori nazývajú Foucaulta kronikárom zrútenia všetkých dublet, keďže propaguje archeologickú nevyhnutnosť vzdania sa „naivní koncepce pravdy jako shody teorie se způsobem, jakým věci jsou samy o sobě, i naivní koncepce oborů jako postupně se přibližujících k této pravdě. Výsledkem je jistý druh nihilismu, který zdůrazňuje roli interpretace“ (s. 146).

Z pohľadu Foucaultovho nihilizmu archeológ podľa autorov pôsobí ako niekto, kto problematizuje zrejmy kontext, podrobuje kritike vzťahy, ktoré tvoria zdanlivo zmysluplnú sieť významov a poskytujú iluzórnu istotu lokálnej pravdivosti. Posthusserlovská pozícia núti archeológia uvažovať v kontexte „rozšteného ega“, keďže stojí súčasne vnútri, a zároveň mimo skúmaného problému. Archeológia je ahistorickou disciplínou s ahistorickým technickým jazykom. Pre archeológa z nej vyplýva úloha „popsat teoretickým jazykem pravidla, jimiž se řídí diskursivní praktiky. Archeolog tvrdí, že uzavorkuje-li pravdu a vážnost, pohybuje se na úrovni, na níž nepůsobí vlivy teorií ani praktik, které studuje. Ať už najde jakoukoliv racionalitu, nachází ji mezi objekty, s nimiž nemá nic společného. Na rozdíl od teorií, které zkoumá, se jeho teorie vyvazuje z institucionálních, teoretických, a dokonce i epistemologických vazeb“ (s. 170).

Antologický záver práce tvoria dve, v čase vzniku diela ešte nepublikované Foucaultove state pod názvom *Subjekt a moc* a *O genealogii etiky*. V prvej z nich Foucault rieši problém pozície subjektu v sieti mocenských vzťahov, pričom potrebu historického vedomia na uchopenie prítomnej situácie zdôvodňuje takto: „Domnívám se, že konceptualizovaný objekt není jedině kritérium správné konceptualizace. Musíme znát historické podmínky, které naši konceptualizaci motivují“ (s. 313). Potreba novej ekonómie mocenských vzťahov nie je len teoretickou požiadavkou, ale aj praktickým prístupom predkladajúcim, že moderný subjekt a interpretácia sa vzájomne implikujú, čoho dôsledkom je

zapojenie vedenia do zväzku mocenských stratégií, ktoré prostredníctvom postupného vývoja kultúry redefinujú prístup subjektu k problému slobody okrem iného aj na základe odporu proti moci.

V stati pod názvom *O genealógii etiky* ide Foucaultovi o narušenie (v myslení klasickeho veku populárnej) paralely medzi každodenným životom, ako aj osobnou etikou jednotlivca, a veľkými politickými a ekonomickými štruktúrami. Dôsledkom toho je zdanlivý normatívny tlak na jednotlivca „zhora“. Napriek tomu, že subjekt využíva na svoju prezentáciu symbolické systémy korešpondujúce so symbolickými systémami využívanými aj veľkými štruktúrami, Foucault tvrdí, že predsa len „existuje technológia utvárenia vlastného ja, ktorá prekračuje symbolické systémy, jež používa“ (s. 368).

Bez ohľadu na kritiku niektorých Foucaultových metodologických nezrovnalostí autori súhlasia s jeho myšlienkou, že významnou úlohou filozofie nie je oslobodiť pravdu z područia moci – najmä pokiaľ ide o proces, ktorý naopak posilňuje disciplinárne tendencie v spoločnosti, ako aj v humanitných vedách –, ale prostredníctvom zmeny prístupu ku skúmaniu vzťahu pravdy a moci bez esencionalistickej konceptualizácie poskytnúť iný pohľad, ktorý si nenárokuje byť mimo moci, no zároveň ani nehľadá skrytú, hlbokú či všeobecne aplikovateľnú pravdu, ktorá by v dôsledku svojho odhaľovania znamenala posilnenie prevládajúceho diskurzu.

Tomáš Gerbery

Mgr. Tomáš Gerbery
Katedra filozofických vied FHV UMB
Tajovského 40
975 49 Banská Bystrica
SR
e-mail: tomas.gerbery@gmail.com

IRIS MARION YOUNG:

Proti útlaku a nadvládě. Transnacionální výzvy politické a feministické teorie

Praha: FILOSOFIA 2010, 258 s. Editorka: Zuzana Uhde

Výber z prác Iris Marion Young (1949 – 2006) bol medzi feministickými filozofkami, teoretičkami i praktičkami na Slovensku očakávaný už dlhšie. Nebude prehnane tvrdiť, že práca *Proti útlaku a nadvládě* si nájde čitateľky a čitateľov aj medzi tými politickými a sociálnymi filozofmi a filozofkami na Slovensku a v Čechách, ktorí sa s touto severoamerickou mysliteľkou začali zoznamovať až na sklonku jej života, keď sa viac